

ระบบความเชื่อเรื่องปรางค์กู : กรณีศึกษา บ้านปรางค์กู ตำบลมะเอ อำเภอร้อยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด
The Belief System Of Prang Ku : Case Study Ban Prang Ku Tumbon Ma-ue Amphoe Thawat
Buri Changwat Roi-Et

ธีระพงษ์ ทศวัฒน์ (Teerapong Tossawut)* ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (Dr. Somsak Srisontisuk)**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องของพัฒนาการของความเชื่อเรื่องปรางค์กูและบทบาทที่สำคัญของปรางค์กูต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม โดยเน้นการศึกษาหมู่บ้านปรางค์กู ตำบลมะเอ อำเภอร้อยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่หลักในการศึกษาเพื่อให้เห็นภาพของการเชื่อมโยงกันของคนในชุมชนกับปรางค์กูที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม เพื่อเป็นการวิเคราะห์ถึงรูปแบบของความเชื่อที่มีความสำคัญกับคนในชุมชน และการเชื่อมโยงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ของคนกับปรางค์กู การนำเอาพิธีกรรมเข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญในการให้ความเชื่อเรื่องปรางค์กูยังดำรงอยู่ในสังคมภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงไป และพิธีกรรมยังสื่อถึงบทบาทและความสำคัญของปรางค์กูในด้านของการดำรงชีวิตอีกด้วย

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการความเชื่อเรื่องปรางค์กูมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อไปตามกระบวนการทางสังคมเพื่อให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น และการกระจายตัวของความเชื่อทำให้ผู้คนเกิดศรัทธา ความเชื่อมั่นและความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ซึ่งพัฒนาการของความเชื่อเรื่องปรางค์กูนั้น ยังมีตัวแปรที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงปรางค์กูในเรื่องของกระบวนการจัดการปรางค์กูเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนคนให้ผู้คนรู้สึกหวงแหนและดูแลรักษาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ภายในชุมชน โดยการใช้พิธีกรรมเข้ามาเป็นส่วนช่วยหนุนเสริมพลังความเชื่อให้เกิดระบบคุณค่าร่วมกับคนในสังคม ให้เกิดเป็นความเชื่อมั่น ศรัทธา และการยอมรับของคนในสังคมต่อปรางค์กูที่นับว่าเข้ามามีส่วนสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน

ABSTRACT

The objectives of this research are to study the Prang Ku's historical belief and important roles of Prang Ku to way of live in society, focusing to study Ban Prang Ku Tumbon Ma-ue Amphoe Thawat Buri Changwat Roi-Et is main field work and need to relate between community people and Prang Ku with way of live in society, to explain the way of belief that importance with people in society and need to relation system between people and Prang Ku, to take ritual ceremonies come important connecting with Prang Ku's belief, to maintain amidst changing and ritual ceremonies give meaning to roles and Prang Ku's importance in the way of live.

The research finding found that the Prang Ku's historical belief has changed to process society, there is more belief and the expansion of belief that people have faith, belief, security in the way of live. The Prang Ku's historical belief that there is important connecting with Prang Ku's changing in process making of Prang Ku. The Prang Ku is on the behalf of people in community, so that they should protect it by using ritual ceremonies support belief of people in community, there are belief, faith and accept of people in society to Prang Ku that an important part in the way of live.

คำสำคัญ : ปรางค์กู ระบบความเชื่อ พิธีกรรม ระบบคุณค่าร่วม

Key Words : Prangku, Belief system, Rite, Social value

* นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ ภาควิชามานุษยวิทยาและสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทนำ

ประเทศไทยเมื่อกล่าวถึงเรื่องของความเชื่อแล้ว จะเห็นได้ว่าความเชื่อของแต่ละกลุ่มคนในสังคมนั้น ล้วนต่างมีความหลากหลายและการกระจายตัวอยู่เป็นกลุ่มก้อนตามพื้นที่และบริบทในสังคมที่แตกต่างกันไป ความเชื่อของผู้คนในสังคมล้วนแต่ถูกปลูกฝังมาจากบรรพบุรุษของแต่ละคน แต่ละเชื้อชาติ และแต่ละศาสนา ซึ่งโดยความหมายแล้วจะมีความต่างในเรื่องของการปฏิบัติและการนับถือ การให้ความเคารพและความศรัทธาที่ต่างกันไป ระบบความเชื่อและศาสนาเป็นระบบที่มีความเชื่อมโยงกับระบบอื่นๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ความต่างของระบบความเชื่อในเมืองและในชนบท จะมีความต่างในเรื่องของความตื่นไหวและการเปลี่ยนแปลงความเชื่อไปตามกระแสความนิยม ระบบความเชื่อและศาสนาจึงต้องมีการปรับตัวตามไปด้วย แต่ความหมายของระบบความเชื่อและศาสนาไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ซึ่งจะสามารถแบ่งออกได้ 3 ประการ (दनัย, 2538) คือ ประการที่หนึ่งกล่าวว่าศาสนาเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ประการที่สองศาสนาประกอบด้วยความเชื่อและพิธีกรรม และประการสุดท้ายศาสนาให้คำอธิบายเกี่ยวกับความเชื่อและระเบียบของสังคม

เรื่องของความเชื่อของคนไทยที่ถูกแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่นั้น ได้แก่ความเชื่อเรื่องศาสนา และความเชื่อเรื่องผีสง เทวดา ซึ่งอีกนัยยะหนึ่งคือความเชื่อแบบพราหมณ์ โดยภายใต้ความเชื่อเรื่องศาสนาและเรื่องผีมักจะมีความเชื่อมโยงและความสอดคล้องกันเป็นอย่างมาก ดังเช่น ศาสนาพุทธที่คนไทยทั่วประเทศส่วนใหญ่ให้การนับถือและถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย โดยหลักการของศาสนาพุทธแล้วจะให้ความเชื่อเรื่องของผลบุญและกรรม การมีเหตุมีผลในการดำเนินชีวิต โดยจะกำหนดให้ผู้คนที่นับ

ถือศาสนาต้องปฏิบัติภายใต้กฎระเบียบของศาสนา โดยใช้การควบคุมทางสังคมจาก ศีลธรรม จริยธรรม และการควบคุมโดยโครงสร้างทางสังคมของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตัวอย่างเคร่งทางศาสนา เป็นตัวแทนคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่กระนั้นแล้ว ภายใต้ระบบความเชื่อศาสนาพุทธนี้ ยังผสมผสานความเชื่อเรื่องผีเข้ามาสอดแทรกให้กับผู้คนในสังคมที่นับถือศาสนาเป็นในส่วนของการทำพิธีกรรมต่างๆ ที่จะเอาผีเข้ามาเกี่ยวข้องและมีบทบาทหน้าที่ในสังคม ในการควบคุมและการให้ความเคารพศรัทธาของคนที่มีความเชื่อ ดังเช่น ในพิธีกรรมการทำบุญตักบาตร ความหมายโดยตรงของการทำบุญตักบาตรคือการให้ทานแก่พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ศาสนา ให้แก่ผู้ที่ศรัทธา ส่วนความหมายโดยอ้อมคือการทำบุญตักบาตรเป็นการนำอาหารให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นญาติ พี่น้อง หรือ ศิบรรพบุรุษ

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยจะเห็นได้ว่าผู้คนส่วนใหญ่มีความเชื่อศาสนาพุทธที่ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผี มีระบบความสัมพันธ์และการให้ความหมายเรื่องผีเอาไว้มากมาย “ผี คือตัวแทนของอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งให้กฎเกณฑ์ทางสังคม ให้ความชอบธรรมกับการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน “ผิดผี” เท่ากับผิดกฎหมาย (เสรี, 2529) เพราะเห็นได้จากพิธีกรรมของภาคอีสานที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ ฮีด ลิบสอง กอง ลิบสี่ เป็นพิธีกรรมความเชื่อของคนอีสานที่ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีแทบจะทั้งสิ้น แต่ในสมัยใหม่ผู้คนได้นำเอาศาสนามาผสมผสานกับพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ได้อย่างลงตัว ซึ่งจะเป็นการแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมเป็นสื่อและตัวแทนของผีในสังคมอีสานที่ผู้คนให้การเคารพและการยอมรับเป็นอย่างดีมาก

ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณในสังคมอีสานนั้น จะเห็นได้ว่าการผสมผสานความเชื่อระหว่างศาสนาและความเชื่อเรื่องผีเอาไว้อย่างแนบแน่นจะไม่สามารถจำแนก หรือแยกออกจากกันได้ (ธวัช, 2536) เพราะการเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อทางศาสนาที่ส่งอิทธิพลในการดำรงอยู่ของ

ความเชื่อเรื่องผีของคนอีสาน ให้มีความหมายที่สอดคล้องและการใช้ความเชื่อเรื่องศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม แต่ชาวพุทธแท้ส่วนใหญ่แล้วจะปฏิเสธเรื่องของไสยศาสตร์ ไสยเวทย์ แต่จะให้ความสำคัญกับการยึดถือและปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมของศาสนา ถึงกระนั้นก็ตามความเชื่อเรื่องผีของคนอีสานนั้นเชื่อว่าจะถูกเปลี่ยนแปลงหรือมีการเปลี่ยนแปลงไปตามศาสนา แต่ยังคงดำรงอยู่ด้วยระบบความเชื่อ พิธีกรรม สำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อผีบรรพบุรุษที่ตนเองให้ความเคารพนับถือมาแต่ดั้งเดิมและหากที่จะปฏิเสธการมีอยู่ของระบบความเชื่อเรื่องผีเหล่านี้ในสังคมอีสานเมื่อกล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีในภาคอีสานแล้ว ปัจจุบันจะมีการแบ่งแยกระดับของความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ของผืนั้นแบ่งเป็นระดับชั้น มีชนชั้นเรื่องของผีเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่จะมีการแยกผีเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆคือ ผีที่ให้คุณและผีที่ให้โทษแก่ชุมชน ผีที่ให้คุณแก่คนในชุมชนนั้นจะมีการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในด้านที่ดี เช่น บุญบั้งไฟ (ปิ่นวดิ,2552)ในภาคอีสานจะมีการประกอบพิธีกรรมเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าบุญบั้งไฟนี้เป็นจุดเริ่มต้นของฤดูกาลทำนา เป็นการขอพรจากเทพเจ้า หรือ ผีฟ้า ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เรียกว่า “พญาแถน” คือผู้ที่ควบคุมสภาพอากาศ ให้ฟ้าฝนตกต้องมาฤดูกาล ชาวบ้านถึงใช้บั้งไฟเป็นตัวแทนจุดขึ้นไปบนฟ้าเป็นการบอกกล่าวให้ท่านรับรู้ ว่า ฤดูกาลทำนาได้เริ่มต้นขึ้นแล้วและชาวบ้านกำลังที่จะลงมือทำนา อีกความหมายนัยยะหนึ่งของพิธีกรรมนี้คือการรวม การเรียกคนที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านให้กลับเข้ามาหมู่บ้านของตนเอง เพื่อที่จะเริ่มต้นการทำนาในปีนั้นๆ อีกด้วย หากมองให้สอดคล้องกับแนวคิดของวัฒนธรรมชุมชนแล้วจะเห็นได้ว่า ผีนั้นมิใช่ระบบความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของการควบคุม การให้ระบบคุณค่าร่วม การสร้าง

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมและธรรมชาติที่อยู่รอบตัว ซึ่งการให้ความสำคัญในเรื่องผี เป็นการแสดงถึงกฎระเบียบของสังคมที่น่าเอามาบังคับใช้ ซึ่งจะไม่มีการเกณฑ์อย่างตายตัว เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะใช้เรื่องของความเชื่อ และการสืบทอดต่อมาเป็นการบอกเล่าสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของปรางค์กู่โดยความเชื่อของคนในสังคมอีสาน ส่วนใหญ่แล้วมักจะเชื่อว่าปรางค์กู่เป็นสถานที่สำคัญในอดีตได้กล่าวถึง พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นผู้สร้างเอาไว้เพื่อเป็นสถานที่ให้ผู้คนได้พักอาศัยระหว่างการเดินทาง และยังเป็นสถานที่รักษาผู้ป่วยที่จากการเดินทางที่ได้รับไข้ หรือโรคร้ายจากป่า เขา ตามจุดต่างๆในภาคอีสานที่จะเห็นได้อย่างมากมาย ในปัจจุบันนั้นความหมายและความเชื่อเกี่ยวกับปรางค์กู่ของคนในสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บทบาทดั้งเดิมของปรางค์กู่จึงมีการเปลี่ยนแปลงความหมายไปด้วย เพราะความเชื่อของคนในสังคมเกิดการสะสม สังคมและเปลี่ยนแปลงไปทำให้ปรางค์กู่ในปัจจุบันถูกให้ความหมายว่าเป็นความเชื่อเรื่องผี เทพเทวดาคู่มครองชุมชน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ผู้คนได้เข้ามากราบไหว้สักการะ หรือขอพรจากพ่ออย่างกู่ซึ่งตามความเชื่อนั้นเป็นผู้ที่ปกป้องรักษาปรางค์กู่และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับคนในสังคมเป็นแรงผลักดันในด้านของจิตใจของคนในสังคม ก่อนที่จะกระทำการใดๆก็ตามในชีวิต เมื่อมีการมากราบไหว้สักการะขอพรแล้วจะเป็นการเพิ่มความมั่นใจในการดำรงชีวิตของผู้คน ปรางค์กู่ในปัจจุบันจึงมีบทบาทในเรื่องของการให้พลังในการดำเนินชีวิตของผู้คนและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมมากกว่าเป็นสถานที่รักษาโรคเหมือนในอดีตที่กล่าวมา

ปัจจุบันเราสามารถพบเห็นปรางค์กู่ได้อย่างมากมายในภาคอีสานเริ่มต้นจากจังหวัดนครราชสีมา ตลอดจนถึงตอนกลางของภาคอีสาน ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง จะเห็นถึงร่องรอยของอารยธรรมขอมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของคนอีสาน เช่น ปราสาทหิน เจดีย์ ปรางค์กู่ พระธาตุ (ฤกษ์,2547)

สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อและความสำคัญกับคนอีสานเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อศึกษาโดยรวมแล้วจะเห็นได้ว่าความเชื่อเหล่านี้อยู่กับสังคมอีสานมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน คนอีสานก็ยังให้ความสำคัญกับความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้อยู่เป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่ายุคสมัยเกิดการเปลี่ยนแปลงไปรัฐไทยได้เอาความเชื่อในการรวมประเทศและแนวคิดของศาสนาพุทธเข้ามายังภาคอีสาน แต่ในปัจจุบัน ทำให้เห็นมุมมองที่แปลกใหม่ว่า การก่อเกิดการผสมผสานของวัฒนธรรมความเชื่อทั้งสองได้อย่างลงตัวกัน ไม่ก่อเกิดความขัดแย้งระหว่างความเชื่อทั้งสองนี้ แต่ความเชื่อดั้งเดิมยังคงดำรงอยู่ภายในสังคมอย่างไม่ขาดหาย ถึงแม้ว่าในบางพื้นที่อาจจะถูกกลืนกลายไปบ้างแต่ก็ยังคงให้เห็นถึงร่องรอยการเปลี่ยนแปลงไป ดังเช่น ในพื้นที่ที่กรมศึกษาบ้านปรางค์กู๋ ต.มะอึ อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด มีประวัติความเป็นมา โดยในปี พ.ศ. 2478 ได้มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานด้วยชื่อ “ปราสาทหนองกู๋” ปัจจุบันตั้งอยู่ในบริเวณวัดศรีรัตนาราม (วิชัยดา, 2547) ซึ่งชาวบ้านปรางค์กู๋ได้มีมติร่วมกันว่าให้สร้างวัดล้อมรอบปรางค์กู๋ไว้เพื่อใช้ในการดูแลรักษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา หลังจากมีการสร้างวัดรอบปรางค์กู๋แล้วต่อมา กรมศิลปากรได้เข้ามาจัดการปรางค์กู๋และขึ้นทะเบียนเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณปี 2535 ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบระบบการจัดการปรางค์กู๋ใหม่ทั้งหมดทั้งเรื่องของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง และการดูแล ซึ่งอำนาจหลักส่วนใหญ่แล้วในการจัดการกรมศิลปากรจะมีอำนาจในการจัดการแทบทั้งหมด เพราะถือว่าเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงมีการปรับปรุงสถานที่โดยรอบปรางค์กู๋ มีการจัดตกแต่งสถานที่ให้น่าดูและเป็นระเบียบเรียบร้อยมากยิ่งขึ้น มีการขุดสระน้ำเพิ่มเติม การนำอิฐมาก่อเพิ่มเพื่อความสวยงามและการกันพื้นที่อาณาเขตชัดเจนว่าพื้นที่ของปรางค์กู๋และพื้นที่ของวัดในเรื่องของการ

จัดการพื้นที่ทั้งสองจะมีความต่างกัน นับได้ว่าระบบอำนาจในการจัดการจนถึงปัจจุบันนั้นกรมศิลปากรมีอำนาจในเรื่องของการจัดการแทบจะทั้งสิ้น แต่ยังมีรายได้แย้งของชาวบ้านในเรื่องของงานรื่นเริงเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ปรางค์กู๋เสื่อมเสียและก่อความวุ่นวาย จึงมีการประชุมและตกลงในการเปลี่ยนแปลงงานรื่นเริง เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของปรางค์กู๋ที่มีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไร จึงเริ่มนับแต่ปี 2555 เป็นต้นไปที่กรมศิลปากรจะให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นจากเดิม ทั้งนี้ นอกจากเรื่องของการจัดการปรางค์กู๋แล้ว ปรางค์กู๋ยังมีเรื่องของพิธีกรรมความเชื่อที่ต่างจากความเชื่อทางศาสนา จะมีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและมีความหมายโดยนัยยะแอบแฝงทางสังคมในเรื่องของวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ระบบการผลิตของคนอีสาน รวมถึงเป็นกลไกหนึ่งในการดำรงชีวิตของผู้คนที่เข้าไปเชื่อมโยงและผูกติดความเชื่อ

โดยเหตุนี้เองที่ผู้ศึกษาสนใจเป็นเป้าหมายหลักในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องของบทบาทและความสำคัญปรางค์กู๋ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมรวมถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปรางค์กู๋ ระบบคิดของความเชื่อและการจัดการ ค่านิยมและวัฒนธรรมของคนในสังคม เรื่องของความเชื่อปรางค์กู๋ยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนภายในชุมชน คนกับคนภายนอกชุมชน และคนกับทรัพยากรภายในสังคมในเรื่องของระบบการจัดการปรางค์กู๋ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนในด้านเงื่อนไขการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องปรางค์กู๋เป็นการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการสร้างระบบความเชื่อให้ดำรงอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม ทั้งเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรางค์กู๋โดยสังคมภายในและภายนอก ได้มีกระบวนการสร้างองค์ความรู้เรื่องปรางค์กู๋ให้ดำรงอยู่ในสังคมและการถ่ายทอดความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้ความเชื่อนั้นยังดำรงอยู่ในสังคมต่อไป และงานวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของปรางค์กู๋ที่มีความสำคัญต่อคนใน

สังคมในเรื่องของคุณค่าทางจิตใจ เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวให้คนในสังคมได้กราบไหว้เคารพสักการะอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ต่อคนในสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษามหาบทความความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ที่ส่งต่อผลการดำรงชีวิตของคนในสังคม

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ระบบความเชื่อเรื่องปรางค์กู่กรณีศึกษาบ้านปรางค์กู่ ตำบลมะเอี อำเภอร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ดนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแนวทางการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการบันทึกสนทนเป็นเครื่องมือสำคัญ โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ภายในชุมชน เช่น ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นักพัฒนาชุมชนตำบลมะเอี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลมะเอี หัวหน้ากรมศิลปากรจังหวัดร้อยเอ็ด และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น พ่อจ๋า (คนดูแลปรางค์กู่) เจ้าอาวาสวัด ผู้อาวุโสในชุมชน รวมทั้งชาวบ้านทั่วไปที่มีองค์ความรู้เกี่ยวข้องกับปรางค์กู่ ส่วนการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมนั้นจะเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรางค์กู่ ทั้งในพิธีกรรมบวงสรวงปรางค์กู่ พิธีกรรมสงฆ์ พิธีกรรมเลี้ยงอาหารพ่ออย่างกู่ และพิธีกรรมแก้บน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนั้นผู้วิจัยเองจะสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เก็บข้อมูลในเชิงนโยบายในเรื่องของการจัดการปรางค์กู่กับการท่องเที่ยวของหน่วยงานรัฐ ที่ส่งผลกระทบต่อ

เข้าถึงปรางค์กู่ของคนในชุมชน รวมทั้งมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากรายงานการวิเคราะห์ภาคสนาม บันทึกการประชุม แล้วนำเสนอข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ในบทนี้จะได้นำเสนอผลการศึกษาและข้อเสนอแนะดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะและสถานที่ตั้งของปรางค์กู่

ประสาธินปรางค์กู่ ตั้งอยู่บ้านปรางค์กู่ ตำบลมะเอี อำเภอร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ห่างจากอำเภอเมืองร้อยเอ็ดประมาณ 8 กม. ตามทางหลวงหมายเลข 2044 (ไปทางอำเภอโพนทอง) จะมีป้ายชื่อปรางค์กู่ทางขวามือเข้าไปอีกประมาณ 1 กม. จะเห็นปรางค์กู่อยู่ภายในบริเวณวัดบ้านกู่ก่อนจะถึงวัดบ้านยางกู่เล็กน้อยมีซากโบราณก่อด้วยศิลาทรายส่วนยอดและตัวอาคารหักพังเหลือเพียงชั้นฐานรูปสี่เหลี่ยมได้พบวัตถุโบราณหลายชิ้นเข้าใจว่าถูกขนย้ายไปเก็บรวมกันภายในเขตกำแพงปรางค์กู่ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป ลักษณะพื้นที่ของประสาธินปรางค์กู่ตั้งอยู่บนชายเนินที่มีความลาดเอียงไปทางทิศเหนือซึ่งกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ประสาธินปรางค์กู่มีสิ่งสำคัญประกอบด้วย

1. สระน้ำ ก่อด้วยหินศิลาแลงเรียงกันเป็นชั้นๆ แบบขั้นบันไดขนาดกว้างยาวประมาณ 20 × 16 เมตร ตั้งอยู่ภายนอกกำแพงปราสาท ห่างจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือเล็กน้อย และมีน้ำขังตลอดปี

2. กำแพง ก่อด้วยหินศิลาแลงกว้าง 25.50 เมตร ยาว 33.30 เมตร มีสันกำแพงสลักเป็นร่องยาวตลอดช่วงที่สมบูรณ์ที่สุดที่มุมกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้จะเป็นส่วนบนของกำแพงทำให้รูปคล้ายใบเสมาทำจากหินศิลาแลงเช่นกัน วางอยู่ในร่องดังกล่าว กำแพงด้านทิศตะวันออกทำเป็นซุ้มประตูหน้ารูปปากกบบาทมีรูปประตูทางเข้าก่อด้วยหินทรายมูลหลังคาด้วยหินศิลาแลง

3. วิหารภายในกำแพงหินศิลาแลงมีโบราณสถานตั้งอยู่ 2 หลัง คือตั้งปรางค์ประธานและซากวิหารซึ่งตั้งอยู่มุมกำแพงทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้มีสภาพหักพังลงมา

เป็นกองหินขนาดใหญ่คงเหลือเฉพาะผนังทางด้านทิศเหนือที่ยังคงสภาพดีอยู่บ้าง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 8 เมตร ยาว 4 เมตร มีประตูทางเข้าทางทิศตะวันตกที่ริมผนังด้านเหนือของวิหารมีโบราณวัตถุทำจากหินทรายหลายชนิดด้วยกัน คือ

3.1 ทับหลัง คือ แผ่น หิน รูป สี่เหลี่ยมผืนผ้าจะวางอยู่แนวกรอบประตูทางเข้าสลักเป็นภาพพระอิศวรทรงโค อยู่ภายในซุ้มเหนือหน้ากาล ซึ่งคาบพวงมาลัยออกมาทั้งสองข้างและมีลายใบไม้ขนาดเล็ก ตั้งขึ้นเป็นแนวลักษณะทับหลังแบบนี้จัดอยู่ในแนวศิลปะเขมรแบบบาปวน (พ.ศ. 1560-1630)

3.2 ฐานศิวลึงค์ (โยคี) บนฐานเป็นที่ตั้งของเสาหินรูปแปดเหลี่ยมขนาดใหญ่นี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของศิวลึงค์ โดยจะเจาะเป็นช่องตรงจุดกึ่งกลางเพื่อให้ศิวลึงค์ทรงกระบอกสอดใส่ลงไปได้และยังสลักหินเป็นจระเขยปากยื่นออกมาพร้อมกับสลักเป็นร่องสำหรับน้ำออกมาภายนอกด้วยทั้งศิวลึงค์ โยนิ จะใช้น้ำนมเทราดบนศิวลึงค์ และปล่อยให้ไหลลงมารวมกันที่โยนิ

การบูชาศิวลึงค์นั้นเป็นการนับถือพระศิวะซึ่งเป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายศิวะลึงค์นั้นมักสลักด้วยแท่งหินแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนฐานสลักเป็นรูปสี่เหลี่ยม เรียกพรหมภาค เหนือขึ้นมาหลักเป็นรูปแปดเหลี่ยม เรียก วิษณุภาค และส่วนบนสุดเรียก กุทรภาค จะสลักเป็นรูปทรงกระบอกปลายโค้งมนซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดเพราะหมายถึงพระศิวะที่เป็นมหาเทพนั่นเองเมื่อเปรียบเทียบกับแท่งหินรูปแปดเหลี่ยมที่มีส่วนกลางป่องออกทั้งอยู่บนฐานโยนิที่ปรากฏนี้แล้ว พบว่าแท่งหินนี้ไม่มีลักษณะของศิวลึงค์อยู่เลยน่าจะเป็นเสาหินชนิดแปดเหลี่ยม อันเป็นที่แพร่หลายของวัฒนธรรม

ทวารวดีในภาคอีสานและคงชนย้ายมาจากที่อื่นเพื่อมาตั้งบนโยคินี้ก็ได้

3.3 เสาประดับกรอบประตู ข้างๆ โยนิมีแท่งหินสลักเป็นวงแหวนมีรูปใบไม้ครึ่งใบและเต็มใบประกอบวงแหวนเรียกแท่งหินนี้ว่า เสาประดับขอบประตู เป็นเสาซึ่งตั้งอิงกรอบประตูของประสาทต่างๆของเขมร เสาประดับกรอบประตูเริ่มปรากฏราวพุทธศตวรรษที่ 12 มีรูปร่างเป็นเสากลมสมัยต่อมาวิวัฒนาการเป็นเสาเหลี่ยมมักสลักเสาเป็นรูปวงแหวนที่กึ่งกลางจะมีขนาดใหญ่ที่สุดที่เสี้ยวและกึ่งของเสี้ยวของเสาจะเล็กลงตามลำดับ วงแหวนที่มีลายใบไม้ประดับดังกล่าวนี้กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 ตรงกับศิลปะเขมรแบบบาปวน

3.4 ชั้นส่วน อมัลลกะ เป็นส่วนประกอบเครื่องบนสุดของปราสาทประธานทำจากหินทรายลักษณะคล้ายลูกฟักทองน่าจะเป็นชั้นเดียวกันกับส่วนที่เหลือบนตัวปราสาท ปัจจุบันได้ทำเป็นฐานพระสังกัจจาย

โบราณวัตถุดังกล่าวนี้สันนิษฐานว่าทับหลัง เสาประดับกรอบประตูและโยนิ เป็นส่วนประกอบของโบราณสถานอื่นที่อยู่นอกเขตกำแพงปราสาทคู่และได้ชนเข้าเข้ามาภายหลังเพราะจากการศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี สามารถกำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งมีมาก่อนการสร้างปราสาทปราสาทคู่

4. ปราสาทประธาน ตั้งอยู่จุดกึ่งกลางของกำแพงและก่อนไปทางทิศตะวันตกเล็กน้อย ก่อด้วยหินแลงฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม กว้าง 5.00 เมตร มีประตูเข้าออกก่อด้วยหินทรายทางด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียวด้านอื่นๆ เป็นประตูหลอก หน้าประตูทิศตะวันออกทำเป็นมุขยื่นยาว 3.27 เมตร กว้าง 1.45 เมตร มีหน้าต่างขนาดเล็กทั้งสองข้างของทางเข้าภายในปราสาทประธานมีห้องโถงเดียว ไม่มีโบราณวัตถุที่สร้างขึ้นในศิลปะเขมรปัจจุบันมีเพียงพระพุทธรูปที่สลักจากไม้ประดิษฐานอยู่ภายในเป็นจำนวนหลายองค์เท่านั้น

2. พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของระบบ ความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ต่อคนในสังคม

จากอดีตถึงปัจจุบัน

ระบบความเชื่อเรื่องปรางค์กู่มีช่วงของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของความเชื่อภายในชุมชนบ้านปรางค์กู่สามารถแบ่งออกได้หลักๆ 3 ช่วงเวลาดังนี้

1) ช่วงอาณาจักรขอมยุครุ่งเรือง พ.ศ. 1724 – 1762 ในอดีตพื้นที่บริเวณแถบบ้านปรางค์กู่ในปัจจุบันเป็นพื้นที่ป่ารก้างไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ ปรางค์กู่ตั้งอยู่ภายในบริเวณป่าแห่งนี้มาอย่างช้านาน ตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งเป็นพระราชของเมืองขอม (ประเทศเขมรในปัจจุบัน) โดยมีผู้สันนิษฐานว่าปรางค์กู่คือสถานที่ที่โรยาศาสตร์ (สถานพยาบาล) เพื่อให้ผู้ที่เดินทางผ่านได้พักพิงและทำการรักษาตนเองที่ได้รับการบาดเจ็บจากสัตว์ร้ายระหว่างการเดินทาง และรักษาพยาบาลผู้ที่ได้รับพิษจากไข้ป่า ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นเมืองขนาดเล็กในสมัยก่อน ตามลักษณะในข้างต้นที่ได้กล่าวมานั้นจะเห็นถึงลักษณะของการตั้งปรางค์กู่ที่มีขอบเขตพื้นที่ อาณาเขตของเมืองที่ชัดเจน และสภาพของการตั้งบ้านเรือนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์อีกด้วย ความเชื่อของผู้คนในอดีตที่เกี่ยวข้องกับปรางค์กู่ นั้น มีความหมายนัยยะสำคัญเชิงการให้การรักษาพยาบาลแก่ผู้ที่ผ่านไปมา รวมถึงการบ่งบอกถึงพื้นที่และอาณาเขตของอาณาจักรขอมในยุครุ่งเรืองที่สามารถขยายขอบเขตของอาณาจักรของมาสู่ภาคอีสานของประเทศไทยในอดีตกาล ปรางค์กู่จึงเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของอาณาจักรขอมที่หลงเหลือให้เห็นถึงร่องรอยอารยธรรมแบบขอม ความเชื่อในอดีตนั้นจึงให้ความสำคัญกับสถานที่สำคัญให้กับผู้คนได้พักอาศัยและการเป็นหัวเมืองหนึ่งภายใต้อาณาจักรขอม ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับเมืองสาเกตุนคร (จังหวัด

ร้อยเอ็ดในปัจจุบัน) ที่เห็นได้ชัดเจนจากประวัติศาสตร์เมืองร้อยเอ็ดที่เขียนถึงอาณาจักรขอม

2) การตั้งหมู่บ้าน หลังจากปี พ.ศ. 2475 มีนโยบายของประเทศให้พัฒนาเป็นประเทศที่มีความทันสมัยให้เข้ากับยุคสมัย หรือสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณตัวเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีการขยายตัวของเมืองออกสู่พื้นที่รอบนอก ทำให้ผู้คนได้มาก่อตั้งรกราก ณ บริเวณปรางค์กู่แห่งนี้ โดยแรกเริ่มนั้นผู้คนที่มาอาศัยอยู่ส่วนใหญ่แล้วจะอาศัยอยู่บริเวณภายนอกปรางค์กู่ เพราะพื้นที่บริเวณปรางค์กู่ผู้คนส่วนใหญ่มักจะหวาดกลัวปรางค์กู่ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนโบราณที่มาก่อสร้างเอาไว้ในป่าใหญ่ คนที่เข้าไปหาของป่ามักไม่กล้าเข้าไปใกล้บริเวณแถบนั้น เพราะเกรงกลัวอันตรายจากภูตผี ปีศาจ เทพเจ้าที่คุ้มครองปรางค์กู่ ทำให้คนในชุมชนมีความหวาดกลัวเป็นอย่างมาก

ต่อมาเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปความเชื่อของผู้คนมักจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเช่นเดียวกัน จากแรกเริ่มนั้นทางคนในชุมชนบ้านปรางค์กู่เห็นว่า ปรางค์กู่ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ที่น่าเคารพสักการะ จึงทำให้คนในชุมชนเล็งเห็นความสำคัญ คนในชุมชนจึงร่วมกันปรับเปลี่ยนพื้นที่บริเวณโดยรอบปรางค์กู่เพื่อให้ผู้คนสามารถเข้าถึงปรางค์กู่ สามารถเข้าไปกราบไหว้เคารพสักการะปรางค์กู่ ตามความเชื่อของคนในอดีต ในปี พ.ศ. 2500 คนในชุมชนและหน่วยงานรัฐร่วมกันสร้างวัดรอบรอบตัวปรางค์กู่เอาไว้เพื่อให้ง่ายแก่การดูแลรักษาของคนในชุมชนและจุดนั้นเองได้มีการแต่งตั้งให้ผู้นำทางศาสนา คือ “พ่อจ๋า” มีหน้าที่ดูแลปรางค์กู่ และเป็นบุคคลที่สื่อสารกับพ่ออย่างกู่ ที่คอยดูแลปกป้องรักษาคนในชุมชนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และการประกอบพิธีกรรมในช่วงเวลานั้นมีการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญหลักๆคือ พิธีสงฆ์ ซึ่งจะทำขึ้นในทุกๆปีที่ตรงกับวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 5 (ใกล้เคียงกับวันสงกรานต์ของไทย) โดยการประกอบพิธีกรรมนั้นจะมีการสงฆ์ปรางค์กู่และการนำเอาอาหาร ทั้งคาวหวานมาถวายพ่ออย่างกู่ เป็นพิธีกรรมที่บ่งบอกถึงการเคารพสักการะและการขอโทษจากสิ่งทีคนใน

ชุมชนได้ล่วงเกินไปต่อพ่ออย่างรู้ ในความหมายโดยนัย
ยะของพิธีกรรมนี้เปรียบเสมือนการที่ทำให้คนใน
ชุมชนหลอมรวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การ
ทำงานร่วมกันและยังเป็นการปลูกฝังเรื่องของความ
เชื่อปรารถนากับคนในชุมชนและผู้ที่มาเข้าร่วมใน
การประกอบพิธีกรรมนี้ โดยอดีตแล้วชาวบ้านจะเป็น
ผู้ดำเนินการจัดการเองทุกอย่าง ทั้งในเรื่องของการจัด
สถานที่ การทำอาหารเพื่อเลี้ยงถวาย ส่วนในเรื่องพิธี
กรรมการบอกกล่าวต่างๆ จะเป็นหน้าที่ของพ่อเจ้า ซึ่ง
เป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากคนในชุมชนให้มาทำ
พิธีกรรมต่างๆและสืบทอดต่อกันเป็นรุ่น

ดังนั้นในช่วงระยะเวลาของพัฒนาการความ
เชื่อเรื่องปรารถนาก็ทำให้เห็นถึง ความเชื่อที่มีการ
ปรับเปลี่ยนทัศนคติมุมมองจากอดีตที่หวาดกลัว
ปรารถนาก็ให้มาเป็นความเชื่อที่เน้นเรื่องของศรัทธา การ
ให้ความเคารพและการยึดถือปฏิบัติของคนในชุมชน
ให้สืบทอดกันต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดเป็นระบบ
คุณค่าร่วมมาจนถึงปัจจุบัน

ช่วงการเข้ามาของหน่วยงานรัฐ เพื่อเปลี่ยน
ให้เป็นสถานที่เพื่อการท่องเที่ยว ประมาณปี พ.ศ.
2535 เป็นต้นมา หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงความ
เชื่อของคนในชุมชน รัฐได้เข้ามามีส่วนได้เรื่องของ
ระบบการจัดการปรารถนาก็ โดยกรมศิลปากรได้เข้ามา
จัดการเรื่องของสถานที่ อาณาบริเวณต่างๆ เพื่อให้เป็น
สถานที่ที่นักท่องเที่ยวไปศึกษาและเป็นสถานที่ท่องเที่ยว
ให้กับผู้คนที่ผ่านมาได้แวะเข้ามาเยี่ยมชม แต่ยังคง
รูปแบบเดิมไว้คือสถานที่อยู่ภายในวัดชุมชนบ้าน
ปรารถนาก็ ซึ่งเป็นสถานที่เดิมมาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่มี
การเปลี่ยนแปลงเรื่องของกระบวนการจัดการต่างๆ
ภายในวัดอีกด้วย อาทิเช่น เรื่องของการก่อสร้างภายใน
วัดที่ต้องขออนุญาตความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่กรม
ศิลปากร เสียก่อนการก่อสร้างใดๆ ทำให้ช่วงเวลานี้เกิด
ปัญหาให้กับคนในชุมชนเรื่องของการสร้างหอระฆัง

เพราะกรมศิลปากรเห็นว่าเป็นการบดบังตัวปรารถนาก็ทำให้ผู้คน
ที่ผ่านมาไม่สามารถมองเห็นตัวปรารถนาก็ได้อย่างชัดเจน อีกทั้ง
เรื่องของปัญหาความขัดแย้งในกระบวนการจัดงานประเพณี
ปรารถนาก็จัดขึ้นทุกปีนี้ กรมศิลปากรจะเป็นผู้ที่เข้ามาจัดการ
กระบวนการภายในแทบจะทั้งสิ้น ทำให้คนในชุมชนเกิด
ความห่างจากปรารถนาก็ที่ละน้อยๆ จนในงานประเพณี
บวงสรวงปรารถนาก็คนในชุมชนเป็นเพียงผู้ที่เข้าร่วมงาน
เท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้ที่มีส่วนในการจัดการทั้งเรื่องของ การ
ร่วมกันทำอาหารที่จะเลี้ยงถวาย การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น
ซึ่งพิธีกรรมจะถูกกำหนดและวางเอาไว้เป็นขั้นตอนตาม
กำหนดเวลาเพื่อความสวยงาม

ในส่วนเรื่องของความเชื่อปรารถนาก็แล้วนับได้ว่ามี
การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของพิธีกรรมและการมีส่วนร่วมของ
คนในชุมชนเป็นอย่างมาก แต่ความเชื่อและความศรัทธายัง
มิได้ลดน้อยถอยลงไป ซึ่งเห็นได้จากภาพการขยายตัวของ
ความเชื่อออกไปยังชุมชนภายนอก เมื่อมีการบอกกล่าว
สื่อสาร เรื่องของพิธีกรรมการบนและแก้บน โดยคนภายใน
และภายนอกเชื่อถือว่า หากจะทำการสิ่งใดให้สมหวังแล้วต้อง
ไปบนบานสานกล่าวต่อพ่อปรารถนาก็ โดยจะให้พ่อเจ้านั้นเป็น
ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมได้โดยตรง ซึ่งไม่ผ่าน
กระบวนการจัดการของรัฐ เพราะคนในชุมชนถือว่าพ่อเจ้ามี
อำนาจในการพูดคุยและสื่อสารกับพ่ออย่างอยู่โดยตรง ผู้คนทั้ง
ในและนอกชุมชนต่างเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องของ
พิธีกรรมนี้มากกว่าการให้ความสำคัญกับพิธีกรรมการสร้าง
เพราะคนในชุมชนสามารถเข้าถึงปรารถนาก็ได้อย่างโดยตรง
และง่ายกว่าการเข้าไปร่วมพิธีสร้างที่จัดขึ้นเพียงครั้งเดียวใน
รอบปี

โดยสรุปแล้วทำให้เห็นภาพการที่รัฐเข้ามามีส่วนใน
การจัดการปรารถนาก็ของคนในชุมชนนั้น จะมีความขัดแย้งใน
เรื่องของจัดการพื้นที่ที่ทรัพยากรภายในชุมชน คือปรารถนาก็
ในเรื่องของการจัดการงานพิธีกรรมที่สำคัญของคนในชุมชน
ทำให้คนในชุมชนถูกจำกัดการเข้าถึงปรารถนาก็ แต่คนใน
ชุมชนเองนั้นก็มีการต่อรองตอบโต้กับแนวคิดการ

จัดการของรัฐ โดยอาศัยพลังภายในชุมชนเป็นเครื่องมือในการต่อกรกับกรมศิลปกร ในการขับเคลื่อนความเชื่อให้ยังคงอยู่ต่อไป

3. บทบาทความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

บทบาทของความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ที่เป็นปัจจัยหลักส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมจะเน้นไปเรื่องของ พิธีกรรมและการเชื่อมโยงของความเชื่อ ซึ่งในแต่ละพิธีกรรมนั้นจะมีลักษณะสัญลักษณ์ของความหมายที่แตกต่างกันออกไป และตำนานเรื่องเล่าที่แรงหนุนเสริมความเชื่อให้มีความศรัทธาและการควบคุมทางสังคมอีกด้วย ดังเช่น

1) **พิธีกรรมงานบุญบั้งไฟ** เป็นพิธีกรรมการบวงสรวงปรางค์กู่ โดยตามตำนานเชื่อกันว่าพ่ออย่างกู่ชอบดูการละเล่นบั้งไฟเป็นอย่างมาก หากผู้ใดที่มาบนบานสานกล่าวว่าจะนำบั้งไฟมาถวายแล้วนั้น จะประสบผลสำเร็จดังใจหมายทุกคน แต่ในปัจจุบันเลิกประเพณีนี้ไปแล้ว ตรงกับขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 จะมีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงปรางค์กู่โดยจะมีการนำอาหารเครื่องเซ่นสักการะมาประกอบพิธีกรรม เป็นการแสดงถึงความเคารพสักการะปรางค์กู่และเป็นการขอขมาในสิ่งที่ได้ล่วงเกินไปต่าง ๆ นานา ซึ่งในพิธีกรรมจะประกอบด้วยพ่อจ้ำเป็นผู้นำพิธีกรรมบอกกล่าว กับพ่ออย่างกู่ที่ดูแลคุ้มครองปรางค์กู่ ในอดีตจะมีการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนการทำอาหาร การจัดงานภายในวัด ตกแต่งสถานที่ ถึงตอนเย็นจะมีมหรสพพิธีกรรมนี้จะมีการเข้ากรรมถือศีลของผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ภายในชุมชนที่จะมาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมด้วย เป็นการแสดงให้เห็นถึงการนอบน้อมถ่อมตน แต่ปัจจุบันกิจกรรมมหรสพได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จากเดิมมีการละเล่นมวย ฉายหนัง แต่ปัจจุบันเป็นการแสดงวงดนตรีลูกทุ่ง หมอลำ รูปแบบสมัยใหม่

ที่ต่างไปจากอดีตที่เน้นเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม ไปเป็นการแสดงที่เน้นความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว จึงทำให้เกิดปัญหามากมายตามมา

2) **พิธีกรรมบุญสงกรานต์** จัดทุกปีงานประเพณีที่สำคัญ ตรงกับวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 5 จะมีการประกอบพิธีกรรม มีการร่วมมือของทุกภาคส่วนทั้งองค์กรภายในและภายนอกชุมชน เข้ามาร่วมในการจัดงานบุญประเพณีในช่วงของก่อนงานจะมีคนในชุมชนมาร่วมกันตกแต่งสถานที่ ทำความสะอาดร่วมกันและเตรียมหุงหาอาหารไว้ให้กับแขกผู้ที่จะเข้าร่วมงาน รวมทั้งการเตรียมอาหารที่จะเอาไปถวายแก่พ่ออย่างกู่ ซึ่งคนในชุมชนที่เป็นแม่บ้านจะเข้ามาทำอาหารภายในวัดและผู้ชายจะช่วยในเรื่องของการจัดสถานที่ เวที ตกแต่งโดยรอบให้ดูสวยงาม ส่วนในวันงานที่ตรงกับวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 5 นั้น ตอนเช้าจะมีการแห่ขบวน ของคนในชุมชนร่วมกันโดยภายในขบวนนั้นจะมีอาหาร นางรำ กลองยาว ที่เป็นการแสดงต่างๆ เพื่อเป็นการบอกกล่าวและการสร้างความสนุกสนานให้กับคนในชุมชนก่อนเข้าร่วมพิธีกรรมทางความเชื่อ โดยพ่อจ้ำ จะเป็นผู้นำทางพิธีการต่างๆ ในเรื่องของการบอกกล่าวเป็นผู้นำในการถวายอาหารและพ่อจ้ำยังเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงระหว่างคนกับพ่อปรางค์กู่อีกด้วย หากไม่มีพ่อจ้ำแล้วผู้ใดก็ตามไม่สามารถที่จะดำเนินการหรือทำพิธีกรรมแทนได้ เพราะถือว่าพ่อจ้ำได้รับมอบหมายและความไว้วางใจจากคนในชุมชนและพ่ออย่างกู่ให้ทำพิธีที่สำคัญดังนี้

จากพิธีกรรมในข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าความเชื่อของคนในชุมชนในการประกอบพิธีกรรมนั้นสามารถที่จะหลอมรวมเอาไว้เป็นหนึ่งเดียวกันและการสร้างความเชื่อผ่านพิธีกรรมโดยใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

3) **พิธีกรรมบุญเลี้ยงพ่อกู่** จะเป็นการนำอาหารถวายพ่ออย่างกู่ จะทำในเดือน 6 ทุกวันพุธ เป็นการประกอบพิธีกรรมที่มีความหมายโดยตรงต่อระบบวิถีการเกษตรเพราะก่อนการลงทำนาทุกปีจะมีการทำอาหารเพื่อ

เลี้ยงพ่ออย่างกู่ เพราะคนในชุมชนเชื่อว่าพ่ออย่างกู่เป็นผู้ที่คอยดูแลคนในหมู่บ้านไม่ว่าเรื่องใดก็ตาม ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแทบทั้งสิ้น ทำให้คนในชุมชนร่วมกันว่าต้องมีการทำพิธีกรรมนี้ก่อนการลงทำนาทุกปี โดยลักษณะของพิธีกรรมนี้จะมี ความเรียบง่ายไม่ใหญ่โตเท่าพิธีสงฆ์ที่จัดขึ้นทุกปี จะเป็นไปในรูปแบบของการนำอาหารมาถวายและบอกว่าพ่ออย่างกู่โดยจะให้พ่อจ้ำ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของคนในชุมชนทุกปี

4) **พิธีกรรมแก้บน** พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่มีสามารถระบุวันเวลาที่ชัดเจนได้ เพราะขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ที่จะมาแก้บน แต่เวลาในการทำการนั้นต้องเป็น เช้าก่อน 9.00 น. เท่านั้น โดยพ่อจ้ำจะเป็นผู้นำในการกล่าวแก้บนหรือการประกอบพิธีกรรมของผู้ที่จะมาแก้บน แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้ในการถวายของแก้บนนั้นคือ หมาก 4 คำ ขา 4 กรอก ภาหวาน 4 ภา ที่จะเป็นสิ่งของถวายหลักในการประกอบพิธีกรรมแก้บน

จากบทบาทของปรางค์กู่ที่สำคัญทำให้เห็นได้ว่า ปรางค์กู่จะมีส่วนช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชนในเรื่องของกระบวนการผลิตการเกษตร และการสร้างความศรัทธาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับคนในสังคมทั้งภายในและภายนอก รวมถึงยังเป็นศูนย์กลางของการรวมกลุ่มของผู้คนที่เชื่อในเรื่องของความเชื่อปรางค์กู่ ทำให้เห็นถึงภาพของระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับปรางค์กู่ที่บ่งบอกถึงความเป็นสังคมอีสานได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

โดยสรุปแล้วจากการศึกษา ระบบความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ กรณีศึกษา ตำบลมะอึ อำเภอรวยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถอภิปรายผลของการศึกษาได้ดังนี้

1) สมมุติฐานข้อที่ 1 พบว่าศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อ

เรื่องปรางค์กู่ที่มีต่อคนในสังคมจากอดีตถึงปัจจุบันนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เห็นถึงภาพของการมีกิจกรรมร่วมกันทำทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยยึดถือเอาปรางค์กู่เป็นใจกลางของระบบความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ปรางค์กู่จึงมีความสำคัญมากต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่นำไปผูกติดไว้ เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้กับคนในสังคมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และจากการศึกษาพบว่า ความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ตามกาลเวลา รวมถึงตามคุณค่าที่สังคมมอบให้ จากอดีตที่เคยเป็นสถานที่ของความหวาดกลัวมาเป็นสถานที่แห่งความเชื่อถือและศรัทธาของผู้คนในสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงนี้เองทำให้เห็นพัฒนาการของความเชื่อของคนในสังคมที่ให้คุณค่ากับปรางค์กู่แตกต่างกันตามยุคสมัย ซึ่งหากมองผ่านในด้านของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรางค์กู่แล้วทำให้เห็นว่า ปรางค์กู่มีการดำรงรักษาเรื่องของความเชื่อที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยให้มีการเชื่อมร้อยเข้าไว้ด้วยกัน เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นจากระบบคุณค่าร่วมของคนในชุมชนที่พยายามจะทำให้ปรางค์กู่สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ฐิติรัตน์, 2545) ได้ศึกษาความเชื่อเรื่องปู่ตาตะกวดกับวิถีชีวิตของชาวกุ้ยบ้านตรึม ตำบลตรึม อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ได้กล่าวว่าความเชื่อคือกลไกการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องปู่ตาตะกวดนั้นชาวกุ้ยได้ทำให้ความเชื่อเรื่องปู่ตาตะกวดมีความสำคัญในวิถีชีวิต โดยศึกษาผ่านพิธีกรรมความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงกลไกการดำรงอยู่ของความเชื่อ

2) จากการศึกษพบว่า บทบาทความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้น ปรางค์กู่มีบทบาทที่สำคัญต่อวิถีการผลิตของคนอีสานและมีนัยยะในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งปรางค์กู่จะเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือและควบคุมทางสังคมอีกกลไกหนึ่งในระบบวิถีการผลิต ซึ่งความเชื่อในด้านนี้นั้นเกิดจากการที่คนในสังคมให้การยอมรับปรางค์กู่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ยังเป็นการเสริมสร้างความมั่นใจ

เชื่อมั่นให้กับคนในชุมชนก่อนการจำทำภารกิจ หรือ กิจกรรมใดๆก็ตามให้เกิดผลสำเร็จ ตามความเชื่อ ดังเดิมนั้นปราสาทเป็นสถานที่ไว้สำหรับนักเดินทาง หรือ สถานอโรคยาศาล(โรงพยาบาล) ซึ่งเป็นสถานที่ อำนวยความสะดวกให้กับคนที่เดินทางผ่านไปยังเมือง ต่างๆ และยังช่วยรักษาโรคภัยที่ได้รับจากการเดินทาง สังเกตได้โดยรอบปราสาทจะเห็นถึงสถานที่พักพิง แหล่งน้ำ แหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับ สถานที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและเป็นทางผ่านไปยังหัว เมืองต่างๆ ปราสาทจึงนับว่าเป็นสถานที่ที่ช่วยเหลือ ผู้คนในสังคมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และมีความ เกี่ยวข้องกับศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อของคนใน สังคมอีกด้วย ถึงแม้ว่ายุคสมัยจะมีการเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม ปราสาทก็ยังเป็นสถานที่ที่ช่วยเหลือผู้คน ในสังคมไม่ว่าด้านใดก็ตามหนึ่ง ถึงแม้ว่าสภาพการณ์ ทางสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปก็ตามแต่บทบาท ของปราสาทก็ยังดำรงอยู่ในสังคมเพราะสังคมยังมีการ ให้การยอมรับและระบบคุณค่าร่วมกันของคนใน สังคมต่อปราสาท ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ (แสง คาว 2545) ที่ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องผีในชุมชนบท ภาคเหนือ ได้กล่าวถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับผีในชุมชน ว่า เป็นความเชื่อที่คนในชุมชนได้ควบคุมพฤติกรรมของ ตนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณีที่ดีงาม เช่น การใช้ ความเชื่อเรื่องผีป่วนทำให้คนในชุมชนศรัทธาเคารพ และยำเกรง จึงทำให้พฤติกรรมของคนหนุ่มสามใน หมู่บ้านมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและมุมมอง เรื่อง ของการล่วงละเมิดที่ผิดจารีต ประเพณีของคนใน ชุมชนลดน้อยลง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนา

ผลจากการทำวิจัยเรื่อง ระบบความเชื่อเรื่อง ปราสาท ภูมิศึกษานานปราสาท ตำบลมะอี่ อำเภอธวัช

บุรี ทำให้เห็นประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวกับการพัฒนา ปราสาท คือ

- 1) ความที่จะเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีส่วน ร่วมในการทำกิจกรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับปราสาท เช่น งานสงกรานต์ให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในขณะทีมงานและเป็น ใกล้เคียงกันที่มาร่วมงานได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ
- 2) จัดตั้งให้เกิดหลักสูตรการเรียนรู้เรื่อง ปราสาทในชุมชน เพื่อให้เยาวชนของคนในหมู่บ้านได้รับรู้ ความหมายและความสำคัญของปราสาทที่มีบทบาทต่อการ ดำเนินชีวิตของคนในสังคม
- 3) ควรมีการจัดทำกิจกรรมร่วมกันของคน ในชุมชนที่นอกเหนือจากพิธีกรรมหลักๆที่เกิดขึ้น เพื่อให้คน ในชุมชนได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องและเกิดเป็น เครื่องข่ายความเชื่อขนาดใหญ่ เพื่อเป็นการรักษาระบบความ เชื่อให้คงอยู่
- 4) หน่วยงานกรมศิลปากรจังหวัดร้อยเอ็ด ควรเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ พื้นที่ปราสาทรวมถึงการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งคนในชุมชนได้เป็นเจ้าของสถานที่แห่งนี้มาแต่เดิมแล้ว จะ ทำให้เกิดความรักและหวงแหนปราสาทมากยิ่งขึ้นและ สามารถสืบทอดให้คนรุ่นหลังสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบใน เรื่องของระบบความเชื่อปราสาทกับประเทศอื่นๆ ที่อยู่ ภายนอก เช่น ความเชื่อเรื่องปราสาทในประเทศเขมร ลาว เป็นต้น เพื่อทำให้เห็นพลวัตของความเชื่อและมุมมองของแต่ละ กลุ่มชาติพันธุ์ว่าให้ความสำคัญเรื่องปราสาทอย่างไร
- 2) ความมีการนำเอาความเชื่อเรื่องปราสาท ไปต่อยอดในการวิจัยเชิงวัฒนธรรมชุมชนความเป็นชุมชน

ดั้งเดิมจากอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อให้เห็นถึงความเป็น
รากเหง้าของอารยธรรมภายในท้องถิ่น

3) จากผลการศึกษาในครั้งนี้เป็น
ข้อมูลชุดหนึ่งที่ใช้ในการศึกษาต่อไปและให้แง่คิดใน
เรื่องของกระบวนการจัดการปรากฏการณ์ของชุมชนและรัฐ
เพื่อให้เห็นความต่างในเรื่องของสำนึกร่วมและระบบ
คุณค่าร่วมในชุมชนที่ต่างกันออกไป

เอกสารอ้างอิง

กฤษ เหลือลมัย 2547. อโรคยาศาลในอีสาน : วารสาร
เมืองโบราณ ปีที่ 30 ฉบับที่ 3

จิตรีตัน เวทย์ศรียานันท์ 2546. ความเชื่อเรื่องปู่ตา
ตะกวดกับการจัดการทรัพยากรน้ำของชาว
กวย บ้านตรึม อ.ศิรินทรมิ จ.สุรินทร์,
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
สังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ดนัย ไชยโยธาลัทธ 2538. ศาสนา และระบบความเชื่อ
กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น : กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์โอเดียนสโตร์

ธวัช ปุณโณชก 2536. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์
กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน” ในวัฒนธรรม
พื้นบ้าน คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 4
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ 2552. บั้งไฟทะเลล้าน : อดีตลัทธิผู้
ไทย ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัด
กาฬสินธุ์. ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วิษณุดา ทองแดง 2547. 30 อโรคยาศาล โรงพยาบาล
ขอนแก่นมองชาวบ้าน : วารสารเมือง
โบราณ ปีที่ 30 ฉบับที่ 3.

แสงดาว วัฒนาพร 2546. ความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบท
ภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษาอกระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อมรา พงศพิชญ์ 2538. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ :
วิเคราะห์สังคมไทย / อมรา พงศา